

35. Освободительные движения народов Австрийской империи. Период утверждения капитализма. – М., 1981.
36. VII конгресс Коминтерна и борьба за создание народного фронта в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. – М., 1977.
37. Великий Октябрь и революции 40-х гг. в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. Опыт сравнительного изучения социально-экономических преобразований в революционном процессе. – М., 1977.
38. Турченко Ф.Г., Кривошій Г.Ф. Магістралі й глухі кути Української революції // Українська революція: 1917 – початок 1918 рр. (Проблеми, пошуки, узагальнення). – Запоріжжя, 1998.
39. Терес Н. Політика русифікації в Україні та Фінляндії крізь призму порівняльного аналізу // Україна – Фінляндія: Зб. наук. ст. – Київ; Гельсінкі, 1999.

### SUMMARY

In the article the short characteristic of the comparative method of historical researches is given. Comparative studies of Ukrainian liberation movement in a context of the history of Central and East European peoples give us interesting results. Historical comparative studies are actively developed abroad and also in our country in recent time. This direction of researches has some traditions and perspectives of development.

**А.Є. Ігнатуша**

### **ДОЛЯ АДВЕНТИСТСЬКОГО ЖУРНАЛУ “БЛАГОВЕСТНИК” ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ 20-Х РОКІВ ХХ СТ.**

Українська протестантська преса 20-х років сьогодні лишається маловивченою сферою релігійного життя бурхливої і суперечливої доби становлення більшовицької системи державно-церковних взаємин. Три протестантські конфесії – баптисти, п'ятидесятники та адвентисти – намагалися тоді реалізувати декларовані владою принципи свободи совісті, друку, як складову частку загальнодемократичних свобод, проголошених радянськими декретами. У спадок сучасним дослідникам залишилися їх періодичні видання, які були офіційними органами відповідних церков, відображали офіційну думку, панівні погляди їх керівництва на різні сторони релігійного та загальносуспільного життя, свідчили про специфіку розвитку і світоглядні орієнтири конфесій.

Аналіз змісту діяльності цих друкованих органів по-справжньому ще не проведений. Між тим, такий аналіз, на нашу думку, сприяв би кращому усвідомленню характеру і тенденцій розвитку релігійних інституцій, розумінню оцінок навколишньої дійсності їх прихильниками, взаємин з правлячими колами, ставлення до вірних, інакочергових та суспільства взагалі. Вивчення першоджерел, зокрема, періодичних видань завжди дозволяє краще зрозуміти як світоглядні позиції конфесії, так і положення її в даному суспільстві. Для такого аналізу достатньо багато матеріалу надає журнал українських адвентистів сьомого дня (АСД) “Благовестник”, який видавався в 1926-1928 рр.

Адвентисти сьомого дня (АСД, у літературі 20-30 років інколи – “суботники”) завжди приділяли друкованому слову підвищену увагу. Перший російськомовний журнал для адвентистів Росії почав видаватися у Швейцарії ще після 1883 р. І з того часу видавнича періодична діяльність переривалась лише на шістьдесят років радянської

влади, з 1928 до кінця 80-х років, через спрямованість державної політики. Видавництво літератури кустарним способом (“самвидавком”) продовжувалось в Україні аж до прийняття Закону про видавничу діяльність, коли без усякої цензури стало можливим видавати будь-яку літературу. Крім того, оскільки на території СРСР мовою міжетнічного спілкування була російська, постачання необхідної літератури велося централізовано через Москву.

У тому, що керівництво АСД тоді, як і сьогодні, усвідомлювало непересічне значення видавничої діяльності, переконують рядки із звітної доповіді Президента Української уніонної Конференції Церкви АСД М.А. Жукалюка на V Всеукраїнському з’їзді (9.05.1993 р.): “Куди не можна піти з проповіддю, туди повинно надходити друковане слово. Для здійснення цієї мети необхідно: регулярно отримувати книги... і планомірно розповсюджувати їх; організувати при уніоні мале видавництво з метою випуску невеличких книжок і брошур українською мовою...” [1.-С.240].

Не була винятком у ставленні до цього питання і позиція керівництва адвентистів у 20-і роки ХХ ст. Роль друкованого проповідника в місійній роботі розглядалась у ході V Всесоюзного з’їзду АСД (16-23.08.1924 р., м. Москва), який доручив Всесоюзній раді АСД подбати про видання журналів і періодичної літератури мовами народів СРСР, а Біблії та пісенники замовити за кордоном. Щодо останнього, то в СРСР адвентистами жодного разу не видавалася нотна збірка для спільних співів українською мовою. Не виконаним виявилось з часом і рішення про видання журналу українською мовою.

У 1926-1928 рр. АСД в Україні видавався лише російськомовний журнал “Благовестник”. Керівником даного проекту був відомий в адвентистських колах проповідник і редактор І.А. Львов, який прийняв хрещення в 1905 р. і отримав освіту в семінарії в Фріденсрау (Німеччина). З 1 серпня 1913 р. він розпочав у Петербурзі видання журналу “Благая весть”, перейменувавши доручений йому для видавництва журнал “Маслина” (видавався з 1907 р. Гамбурзьким адвентистським видавництвом російською мовою). Одночасно І.А. Львов керував Петербурзькою приватною адвентистською друкарнею “Сфімов і К<sup>о</sup>”, що видавала літературу російською мовою. Рішенням V Всесоюзного з’їзду АСД був затверджений членом Всесоюзної ради АСД (обраною у кількості 11 чол.).

У 1926 р. І.А. Львов продовжив видання “Благой весті” в Києві під назвою “Благовестник”. Редакція розміщувалась по вул. Раковського (колишня Б. Підвальна, а з середини 1928 р. перейменована на вул. Ворошилова), у будинку №10.

Журнал мав невеликий обсяг – до півтора друкованого аркуша, виходив стабільним накладом 3000 прим., і лише з середини 1928 р. наклад зменшився до 2000. Враховуючи, що в 1928 р. налічувалось, за різними джерелами, від 4500 до 5073 членів АСД [2.-С.7; 3.-С.3], наклад був більш ніж достатнім. Виходячи з того, що наклад п’ятидесятницького журналу “Евангелист” та органу баптистів “Баптист Украины” також знаходились на цьому показнику (перший за весь час існування мав 3000 примірників, останній – наприкінці 1928 р.), незважаючи на розбіжності у кількісному складі віруючих, ареалах розповсюдження, можна припуститися думки про визначену владою лімітованість для подібних видань.

Журнал був однобарвним, хоча робились обкладинки з кольорового (синього, блідо-жовтого, рожевого, блідо-фіолетового) паперу. Протягом двох з половиною років передня обкладинка оформлювалась майже однаково – зверху малювались скрижалі з римськими цифрами від I до X як символами 10 заповідей, решту місця займало дерево – символ міцної квітучої віри в оточенні сестер-прочанок. Коренями дерева слугував зроблений білою в’язю на чорному тлі напис “Издательство Всеукраинского Объединения Адвентистов Седьмого Дня”. Малюнок крони кожного номера змінювався: янгол, що несе одкровення, римський воїн як глашатай Слова Божого, вибиття напису на

скрижались тощо. З середини 1928 р. оформлення змінюється: над дахами міста у променях летить янгол, у лівій руці якого Євангеліє, а правою він вказує вгору. Задня обкладинка весь час прикрашалася однаковим рослинним орнаментом, а всередині були настанови або побажання вірним (лише №4 за 1928 р. не має тексту всередині орнаменту). На внутрішніх сторінках обкладинки також були однакові рослинні орнаменти, всередині яких друкувались вірші чи поради, а інколи навіть невеличкі статті. Слабо використовувався ілюстративний матеріал.

Фотографії друкувались винятково рідко, виключно колективні (наприклад, оркестр Київської громади – в №1 за 1928 р.). Протягом всього часу існування “Благовестника” особливістю його поліграфічного оформлення були символічні малюнки або гравюри, що передували статтям чи завершували їх, з обов’язково вписаними в них цитатами з Біблії на зразок: “Хто яму копає, той в неї впаде”, “А хто котить каміння – на нього воно повертається” (Приповісті 26, 27).

Журнал мав постійних авторів – це, зокрема, А. Дудко (писав вірші і статті), Є. Шарипанова (вірші), Л.Р. Конрад, В. Теппоне (статті).

Звернемо увагу, передусім, на його можливості у з’ясуванні таких важливих моментів, як церковно-державні взаємини та місіонерська діяльність громад, адже висвітлення цих питань є першочерговим при вивченні суспільно-політичної адаптації конфесій до нових постреволуційних реалій.

Адвентистська течія, як “третє видання” реформаційного руху, вже втратила радикальний демократизм та ідеали перших протестантських сект і перетворилась на своєрідну церкву. Протест проти несправедливостей царизму в адвентистів збігався з гаслами конституційних реформ. Отож, зустрівши натхненно Лютневу революцію 1917 р., характеризуючи її як знаменну подію, після якої “Божі вісники... можуть бути вільними” [4.-1917.-№4.-С.2], вони значно поміркованіше сприйняли жовтневі петроградські події, що хвилями розійшлися по всій велетенській країні. “Кров повбиваних кричить до сумління та серця всіх нас. Скиньмо ідолів партійного недоумства й протягнемо один одному руки братерського об’єднання за основами духовної єдності”, “Руська революція смердить трупами, гниттям та смертю”, – патетизували їх лідери зі сторінок журналу “Слово истины” [цит. за: 5.-С.26]. Офіційний орган Спільки безвірників України журнал “Безвірник” пізніше коментував цитований вислів ємно: в контрреволюційності адвентисти перевершили самого патріарха Тихона [3.-1928.-№3.-С.169].

Проте нова влада, похитнувшись, ставала дедалі міцнішою. Потрібно було співіснувати з нею. Тим більше, що основна маса пересічних адвентистів належала до середняків, ремісників-кустарів та найманих робітників і соціальні гасла радянської влади були їм багато в чому зрозумілими та привабливими. Стосовно якісного складу громад АСД навіть антирелігійна література 30-х років не схильна була дорікати їм “соціальною засміченістю”: “куркулів у сектах серед... суботників – 8%... Відсоток буржуазних елементів по містах доходить у адвентистів – до 10%” [7.-С.46].

За свідченням джерел, адвентисти енергійно включились в кооперативний рух, хоча намагались відокремитись від загального курсу, силкуючись провадити і кооперування, і колективізацію тільки-но за ознакою належності до віри: “Тільки для сектантів – і бідняків, і середняків, і куркулів” [7.-С.13]. На це з осудом звертала увагу газета “Коммунист”: “В Юр’ївському районі Павлоградської округи – сільськогосподарський колектив під гучною назвою “Царство світла”, що складається весь із сектантів-суботників. До колективу цього приймаються нові члени тільки з числа “суботників”, хоча це й суперечить статуту того ж колективу” [8.-1923.-9 червня].

Враховуючи, з одного боку, настрої прочан та щиро ставлячись, з іншого боку, до декларованих радами засад свободи сумління, V Всесоюзний з’їзд АСД визначився в

лояльності до влади. У резолюції з'їзду відзначалось, що гасла, проголошені владою, а саме: “Земля – трудящим селянам”, “Рівноправність і самоврядування народів”, “Хто не працює, той не їсть”, “Свобода сумління, релігійної і антирелігійної пропаганди”, “Радянська республіка – захисток для всіх релігійно-переслідуваних”, “Відокремлення церкви від школи та школи від церкви” і “Введення нового стилю та нового правопису” – є магнітом, що притягує всіх людей здорового розуму і народи в один міцний Союз РСР. Тому адвентисти сьомого дня щиро моляться Богу, щоб він дав і надалі Радянській владі мудрість для керування всіма народами і прагнення відновити розпочаті святі принципи свободи і справедливості” [цит. за: 9.-С.56].

Остання фраза про відновлення принципів вже виказувала певний скепсис щодо реального втілення правових основ у життя країни, але позиція лояльності владі доводилась до свідомості братів по вірі та ненав'язливо прищеплювалась із сторінок “Благовестника”. Вона проходила рефреном по багатьох публікаціях. Наприклад, в одній із статей зазначалось, що подібно визначеному порядку в природі існують встановлені закони і правила в державі, сім'ї, церкві та соціальному середовищі. Вони, як “щось тверде і благонадійне, мають бути також у голові і серці людини”, отже – має бути цим твердим намагання стати “передовими, чистими і культурними громадянами”.

Переконуючи своїх читачів, згідно з вимогами так званої “санітарної реформи”, що складала один з канонів віри, у перевагах та необхідності вести здоровий спосіб життя, журнал підкреслював співпадіння мети з урядовим комісаріатом з охорони здоров'я, закликаючи “бути гарними співробітниками Наркомздраву”.

Журналом проводилось роз'яснення такої статистичної акції, як Всесоюзний перепис населення (1926 р.). Враховуючи випадки ворожого ставлення деяких віруючих до акції (що мотивувалося острахом перед “антихрисловою печаткою”), наголошувалось на тому, що проведення переписів відповідає Біблії: навіть Христос, нагадували ідеологи АСД, народився під час подорожі Марії у зв'язку з переписом. Автором даної статті – за криптонімом – вірогідніше за все, був А. Дудко. Підкреслюючи, що перепис – це блага справа, автор широко пропагував дану державну акцію як таку, що проводилася напередодні “нових широких заходів щодо всезагальної народної освіти, охорони здоров'я і землекористування”, тобто того, що найбільш турбувало контингент релігійних громад. Коментувалася і мета перепису – полегшити “важку роботу урядових органів, що регулювали рівномірний розвиток всіх галузей народного життя в СРСР” [10.-1927.-№3.-С.29].

На шпальтах “Благовестника” лідери АСД прямим текстом ставили в обов'язок своїм місіонерам та керівникам громад “молитися за існуючу владу в країні, місті або місці проживання і виховувати у цьому дусі ввірену йому громаду”.

З толерантністю протестантської періодики різко контрастувала войовничість атеїстичних виступів та публікацій. Власне, вся термінологія політики влади щодо релігійних проявів чим далі, тим більше нагадувала бойові оперативні зведення: “фронт”, “наступ”, “оточення”, “підбивна діяльність” тощо.

Агітатори-антирелігійники закликали вести рішучу викривальну політику по відношенню до керівників сектантських організацій, “дискредитуючи на конкретних фактах їх реакційну роботу в масах”.

Ідеологів державного режиму непокоїли активність та успіхи релігійної видавничої діяльності: “На Україні виходить 11 релігійних журналів. Щомісяця тираж цих видань сягає 38 500... У цих виданнях релігійники встигли розвинути величезну апологетичну роботу, давши своїм читачам матеріал з усіх без винятку вузлових питань нашої теперішньої боротьби з релігією за останнім словом попівської техніки перекручення науки (з критикою історичного матеріалізму, з жонглюванням творами Леніновими,

Марксовими й ін., використовуючи всі хиби й недоліки нашої антирелігійної літератури)” [3.-С.3].

Але на заперечення цього констатуємо, що, зокрема, “Благовестник” жодного разу не звертався до партійних чи філософських радянських першоджерел ані згадуванням, ані критикою, що йшло б всупереч позиції толерантності до влади. Незважаючи на свої заяви про визнання радянської влади як законної, адвентистам не вдалося уникнути критики від неї. Здебільшого агітатори-антирелігійники вдавалися до в'їдливого, але не аргументованого розвінчування світоглядних позицій АСД: ”Особливо вміють фарбуватися в радянський колір адвентисти сьомого дня. Крім суботи, ніяких релігійних свят не визнають, навіть Різдва Христового. Свята християнських церков, заявляють адвентисти, мають під собою поганську підкладку. Прямо-таки за Ярославським. Весь клопіт цієї секти... спрямований на те, щоб не допустити на їхню арену нетрудового елементу. Щоб найбільш повно завершити фарбування в захисний колір, адвентисти всіляко виражають свої симпатії ідеї соціалізму і життя на началах усупільнення виробництва... Але, звичайно, під цією зовнішньою радянською фарбою... та ж спекуляція на неосвіченості, ті ж шарлатанські, хоча й більш витончені прийоми” [5.-С.36-37]. Фактично єдиною аргументацією проти моральних чеснот АСД була теза про “замазування класової боротьби”.

Пріоритетним напрямком у функціонуванні масових періодичних органів, якими були протестантські журнали 20-х років, було ведення місіонерської роботи, допомога в її організації на місцях, методичне забезпечення та поради. Серйозне значення надав цій площині діяльності і натхненник “Благовестника” І.А. Львов. Хоча слід відзначити, що обсяг публікацій саме цього ракурсу, порівняно з “Баптистом України” та “Евангелистом” (друкованими органами українських баптистів та п'ятидесятників), був суттєво меншим.

Більше того, “Благовестник” не виокремлював такого напрямку діяльності, як робота з неофітами, на відміну від редакційних колегій вищевказаних протестантських журналів. Не виділялись у його друкованій благовісницькій роботі й інші категорії читачів, скажімо, за віковою ознакою чи статтю. Хоча деякі матеріали і містили звернення до молоді, але це носило, передусім, епізодичний характер, а не системну роботу.

Використовуючи можливість журналу сягнути, переходячи з рук в руки, найвіддаленіших, глухих куточків країни, ідеологи АСД ще й ще оприлюднювали на його сторінках мету діяльності організації: “Як послідовники Христа, ми не наслідуюмо світ у гонитві за модою, світськими розвагами... Наша мета сповіщати нинішньому поколінню і усьому світові вічне Євангеліє”. Автори закликали не тільки увірувати самому та жити за заповідями, а й розповсюджувати своє бачення спасіння, переконувати у ньому інших людей. Підтверджуючи це, часто-густо наприкінці статей розміщувались афоризми. В №1 за 1928 р. редакція наводила, зокрема, такий: “Хто хоче оцінити Слово Боже, той повинен випробувати його в житті”.

Значення благовісництва в розвитку адвентистського руху середини 20-х років ємно характеризує фраза журналу “В нинішній час жодна галузь християнської справи так не потребує робітників, як справа проповідання Євангелія”. У статтях наводилися біографії видатних проповідників та приклади з життя, підкреслювалась спадкоємність покликання, а отже, роль християнської родини у вихованні присвяти себе проповідництву.

Журнал ознайомлював свою аудиторію з успіхами місіонерської справи всього Європейського дивізіону. Авторіві допису – Л.Р. Конрад – це було відомо з перших рук. Доля цієї людини була пов'язана з Україною: в 1886 р. він став першим закордонним (зі Швейцарії) адвентистським проповідником, що приїхав на Україну. У 1910 р. Конрад

став головою Європейського дивізіону Генеральної конференції АСД. На сторінках журналу він коротко розповів про працю 187 місіонерів в Африці, Латинській Америці, Японії, Середній Азії, Закавказзі та на Далекому Сході. Згадав і про свій внесок до справи: “З метою викликати на своїй батьківщині співчуття до цієї великої місіонерської справи, зробив за допомогою світлових картин ряд доповідей про свої переживання на Далекому Сході”. Конрад закликав читачів “Благовестника” активізуватися в допомозі місіонерству, визначаючи, що місія потребує не тільки грошей, але часто – життя і здоров’я місіонерів. Дана допомога, до якої закликав ідеолог, мала надаватися віруючими понад обов’язкової сплати десятини на користь своєї церкви. До речі, обов’язок адвентистської десятини часто ставив у глухий кут місцевих партійних та радянських керівників. Оскільки за соціальним складом серед АСД було багато бідняків, ремісників, держава звільняла їх від податків та надавала пільги. Але ж віруючі користувачі пільг держави одночасно регулярно сплачували церковну десятину..

Основна ідея благовісництва, з точки зору редакції журналу, полягала в тому, що благовісник мав своєю особою, повсякденним життям бути прикладом для оточення. Його обов’язком було несення миру не лише в душу людини, а й у сім’ю, суспільство. Як акцентували лідери АСД, велику роль, мав навіть вираз обличчя людини. Вважалося, що проповідникам не можна бути похмурими та сумними. Визначалось, що завданням благовісника є прагнення робити життя більш радісним, вказуючи шлях до спасіння і вічного життя. Тому вираз його обличчя мав нести відбиток ясного та повного світу, а слова – бути простими і зрозумілими для людей. Помилкою називали автори статей вишукані промови, які не лишали відлуння в душі слухача.

Враховуючи багаті церковними розколами реалії конфесійного розвитку, зі сторінок журналу лунав заклик до благовісників – не зашкоджувати чварами найголовнішій справі: “У спілкуванні один з одним вони запрошуються проявляти приклади єдності, що конче необхідно для успіху у справі євангельської місії”.

Всі протестантські журнали 20-х років були одностайними у розумінні і підкресленні тягот обов’язків, що припадали на долю проповідників Євангелія в усі часи, і тому невтомно підбадьорювали своїх благовісників визнанням значущості їхньої діяльності та нагадуванням, що сумлінне служіння буде обов’язково зарахованим для особистого спасіння.

Благовісницькі зусилля, до яких був причетним безпосередньо і журнал, приносили свої плоди – за статистикою, кількість адвентистів у СРСР збільшувалась. У 1924 р. – 11 500, 1925 р. – 12 282, 1928 – 13 404 чол. [11.-С.264]. Соціальна база АСД лишалася тією ж. Місіонерська робота у пролетарському середовищі успіху майже не мала.

Ідеологи українських адвентистів часто друкували спадщину – бесіди та настанови ідейної керівниці АСД О. Вайт (наприклад, “Відповідальність батьків”, “Господні наміри з нами”; статті, зашифровані криптонімами Е.Г.В. – “Протистаньте спокусі”, “Ще раз про ввічливість та люб’язність”). Журнал був задекларований як релігійно-моральний, тому, зрозуміло, майже дві третини обсягу публікацій було присвячено саме моралістичним порадам, повчанням. Це були побудовані у ключі конфіденційності та довірливості бесіди про важкість боротьби віруючого зі спокусами та вадами світу, з порадами, де знайти рятівну силу. Давалися рекомендації щодо виховання впевненого характеру, усталеності переконань та послідовності дій. Друкувались перекладні белетристичні оповідання з продовженнями з номера в номер та психологічні етюди. Деякі статті спонукали методами свого викладення до відповідної поведінки, наприклад, “Нова заповідь”, що, пояснюючи істину “Бог є любов”, закликала до самопожертви, прощення, любові до ворогів.

В одному з матеріалів розписувалась конкретна програма діяльності для молоді. Що саме очікувалось від молодих? Їм радили відвідувати хворих та тих, хто в небезпеці, з намаганнями допомогти знайти віру та істину, розповідати про милосердя Спасителя. Радили загартувувати свій характер, приборкувати імпульсивні реакції, виховувати в собі потребу щоденної позитивної діяльності та вміння відчувати моральне задоволення від неї: “Не ганяйтеся за великими починаннями, але робіть ту справу, яка біля вас, хоча б найнезначнішу. Хто вірний у малому, той вірний і в великому”. Тексти щедро приправлялися біблійними прикладами.

Виключного значення ідеологи АСД надавали сім’ї, називаючи її кращим місцем для підготовки проповідників. Описувався, наприклад, уклад родинного життя віруючих сімей Шотландії, яка славилась своїми твердими протестантськими переконаннями. Зверталися і безпосередньо до батьків, спонукаючи їх до належного виховання нащадків. “Благовестник” переповідав біблійну історію взаємин між чоловіком і жінкою, тлумачилось ставлення Бога та пророків до шлюбу, підводилось резюме: “Шлюб... є найкращою школою, в якій навчаються і вправляються в християнських чеснотах, насамперед, в самовідданій любові”.

Зі сторінок видання прочан застерігали від легковажності і похібок – не можна заспокоювати власне сумління, що гріхи заростуть травою та час загоїть рани, що нібито “всі так роблять” і все буде добре – ні, заперечували адепти віри, “одного разу прийде година, коли все таємне стане явним, коли все немилосердно розкриється! Ця година називається годиною суду” [10.-1928.-№4.-С.23].

Вчили, що не можна огульно засуджувати іншу людину, звертаючись прикладом до оцінки діянь біблійного фарисея, яким він був самовпевненим та пихатим, то “чи не являє цей фарисей нас самих? Часто для нас “я” стоїть всередині всієї нашої діяльності”. То схаменіться своєчасно, упокоріть свою гординю, будьте терпимими та співчутливими до інших – навіювали такі публікації.

Редакція практикувала друкування моральних сентенцій у вигляді афоризмів (без посилання на авторів) внизу листів, на яких закінчувались статті. Природно, що, дочитавши статтю, людина звертала увагу і на вислови, як логічний підсумок викладеного.

І.А. Львов, як редактор, намагався допомогти віруючим у з’ясуванні свого місця в світобудові, тому було достатньо публікацій світоглядного характеру (“Звідки життя”, “Місце людини у Всесвіті”, “Чи створив добрий Бог злий світ” тощо). Більш того, протягом всього часу існування видання публікувався, хоча й нерегулярно, передрук (з обновленського журналу “Український православний благовісник”) матеріалу “Чи правда, що Христа не було?”, написаного у формі діалогу віруючого з невіруючим.

Як у періодиці решти конфесій, в “Благовестнике” переважне місце займала площина основ віровчення. Весь час цитувалася Біблія, підбиралися повідомлення, які мали довести правдивість Святого Писання, та твори, що пояснювали вибрані місця із нього. До таких матеріалів відноситься, зокрема, стаття “Де Едем?”, в якій розтлумачувалося, що сад Божий був взятим від землі на небо, не загинув під час потопу, а перетворився на новий Єрусалим, як говориться в останній главі Біблії. Роз’яснювалася, з опорою на основи віровчення, його роль на знов створеній (у майбутньому) землі. Коротке резюме статті гласило: “Лише тим, хто дійсно служить Богу, буде знов дозволено в нього ввійти”. Таким чином, віруючі постійно спонукались до ретельного виконання канонів життя і віри.

Іншим прикладом публікацій на такі теми може слугувати стаття “Святилище”, у якій тлумачились ті місця Св. Писання, де описано земне святе місце, побудоване на Синаї “за зразком, показаним Мойсею на горі”: скільки було відділень, що знаходилося у

кожному, що таке ковчег, як вчиняти з грішними та з тими, хто розкався, за кого приносили пожертви та яким чином, хто міг бути священиком...

Переходячи до викладення есхатологічних адвентистських уявлень, пояснювали, що служіння в небесному святилищі починається після вознесіння Христа та закінчується разом з часом благодаті, чого саме чекати, коли почнеться суд на небесах. Саме цим питанням, яким буде “початок кінця”, присвячена була розповідь “Рух, що передує другому пришествю Христа”, надрукована в №4 за 1926 р.

Відомо, що АСД за своїми переконаннями не святкують ніяких свят, крім суботи, отже, періодично журнал розтлумачував та коментував даний постулат. У таких матеріалах, як “Субота та її походження”, “Четверта заповідь”, “Субота в часи розп’яття” ідеологи АСД основні висновки зводили до того, що: 1) християни, які дотримуються неділі, роблять це не по Біблії, а внаслідок спотворної діяльності ортодоксальної церкви (в текстах вона помилково називається в 321 р. католицькою. – А.І.); 2) цей день був початком та прообразом того спокою, який настане “для всього творіння, коли завдяки спокутуванню воно знов досягне початкової досконалості”; 3) дотримуючись суботи, адвентисти визнають, що лише Христос є Господь, “який може відродити й освятити нас”. У перекладеній з англійської праці Дж. Мак-Криді Прайса “Створення світу і потоп” акцентувалася увага на висновку – християнська церква припустилася жахливої фатальної помилки своїм визнанням, що дні творіння є величезними періодами часу, тому що це позбавляє суботу її значення.

Достатньо уваги приділялось розкриттю особистості Ісуса, як її бачили проповідники АСД. Саме йому присвячувалась більшість віршів, оповідань (напр., оповідання про події воскресіння Христа, побудоване у вигляді розповіді римського легіонера), методологічних творів (напр., “Хто є наш Учитель”, “Істина в Христі”).

Констатуємо також наявність критичних матеріалів щодо опонентів – науковців та іноконфесійних діячів. Це, зокрема, публікації “Мешканці світів та їх число по Біблії”, “Ровенізм або реформісти у Північній Америці”. Критикувалося поклоніння іконам, чернецтво, аскетизм (“Про істинне благочестя”, “Благочестя, що заблуджується”).

Підкреслимо, що до критики інших протестантських течій адвентисти, на відміну від періодичних видань баптистів або п’ятидесятників, зовсім не вдавалися.

У журналі зустрічаються історико-публіцистичні нариси про християнство взагалі та конкретно адвентистську історію. Робилася навіть спроба започаткувати присвячену цим питанням рубрику “Альфа і Омега”, але вона так і не стала постійною.

Так само не набула стабільного розвитку і спроба започаткування рубрики “В години дозвілля”. Вірогідно, дану рубрику пробували створити вслід за друкованим органом баптистів “Баптист України”, де вона була постійним атрибутом журналу. У деяких номерах “Благовестника” були вміщені задачі, ребуси та шаради, а відгуки на них дають нам змогу простежити географію розповсюдження журналу. Листи надходили з Білої Церкви, Києва, Одеси, Ростова, Москви, Ташкента.

Потрібно відзначити, що “Благовестник” спеціально питанням активізації дописувачів не займався. Також відсутні у ньому редакційні звернення, колонки.

Особливістю культу АСД є вимога “санітарної реформи”. Згідно з кредо О. Вайт, тіло людини – це посуд божий, отже, дух має знаходитись у здоровому тілі. Адвентистам канонами заборонено вживати свинину, каву, алкоголь, тютюн. “Благовестник” друкував практичні вказівки щодо гігієни та здорового життя. Наголошувалось на вимогах особистої гігієни (двічі на місяць купатися та щодня обмивати обличчя, руки). Надавалися пояснення про будову шкіри та її дихання, активно пропагувалася чистота у кімнатах, оптимальний температурний режим, гігієна їжі та білизни тощо.



Для нужденних та епідеміонебезпечних 20-х років це було дуже доречним, конче потрібним. Країна потроху виходила з руїни громадянської війни, налагоджувалось цивільне життя, будувалися оселі.

Не стояв осторонь і журнал, даючи поради щодо насадження садів, раціонального влаштування вигрібних ям та звалищ сміття. Автори дописів не втомлювались проводити думку, що історія ізраїльського народу та дані ним правила здорового життя і догляду за здоров'ям говорять про те, наскільки серйозно дивиться Господь на всі дрібниці нашого життя. Для подальшого натхнення братів та сестер на дотримання вимог “санітарної реформи” підкреслювались позитивні зрушення в середовищі АСД у даній галузі: “Як народ, ми вже багато зробили: облишили спиртні напої, тютюн, м'ясо нечистих тварин та інші збуджуючі гострі приправи, ми вже оздоровили наше житло... але маємо прагнути до досконалості та не гребувати дрібницями життя”.

Додатково карбуючи у свідомості читачів найголовнішу ідею даних звернень, у підсумку наголошувалось – чистота зовнішня сприяє чистоті сердечній та лише “чисті серцем узрять Бога”. Редакція також вдавалась до передруків з іноземних журналів з даних питань (див., напр., матеріал з журналу “Gute Gesundheit” в №1 за 1928 р.).

На відміну від “Баптиста України”, “Благовестник” рідко публікував повідомлення з місць. У баптистському журналі була постійно діючою рубрика “На ниві Божій”, в якій весь час відчувалося биття пульсу громад, живе життя. У “Благовестнике” зустрічаємо лише поодинокі повідомлення про проведення днів жнив – охрещення нових членів. Причому з інформації журналу можна зробити висновок: якщо баптисти дозволяли своїм громадам вільно обирати день проведення таїнства, то в адвентистів дата визначалася керівництвом і проходило це свято централізовано по всій території СРСР.

Всі протестантські конфесії підвищену увагу приділяли музичному оформленню богослужінь. Хор навіть називали другим проповідником. Забороняючи братам і сестрам слухати та відтворювати світську музику, так само як відвідувати театри і клуби [5.-С.34; 7.-С.18], апологети віри АСД мали дати якусь альтернативу. Тому у громадах влаштовували хори та оркестри. “Благовестник” друкував нариси про такі колективи (зокрема, про оркестр Київської громади, створений в 1926 р.) і виражав впевненість, що молоді члени організації, ознайомившись з таким досвідом, наслідують приклади та створюватимуть свої музичні групи. Не бійтеся невдач, підбадьорювала редакція, бо починати завжди важко, але результатом зусиль будуть позитивні зрушення.

Але, закликаючи до підйому музичного рівня у громадах, журнал ані текстів гімнів, ні, тим більше, нот ніколи не друкував. Вважаємо, що це було пов'язано з відсутністю професіоналів своєї справи. Цей недолік суттєво зменшував діапазон ідеологічного впливу журналу. Для порівняння – на порядок вище у цьому аспекті стояв “Баптист України”, який в жодному номері не обходився без публікації гімнів, порад хорам та регентам, намагався створити постійно діючу музичну рубрику журналу. Значно більше уваги цьому питанню приділяв і п'ятидесятницький журнал “Евангелист”, регулярно друкуючи практичні матеріали на допомогу при культових співах.

У журналі висвітлювались актуальні для тогочасної дійсності еміграційні питання. 20-і роки були винятково насиченими даними проявами історичних процесів. Ще не опущено “залізну завісу”, ще йшли два протилежні, скаламучені революцією, людські потоки: одні емігрували в пошуках кращого суспільства; інші, не в змозі бути на чужині, поверталися на Батьківщину, щоб розділити її долю.

Болючою проблемою це було й для багатьох адвентистів. Далеко не всі прочани внутрішньо сприйняли рішення V Всесоюзного з'їзду АСД (1924 р.) з висловленою ним “вдячністю” Радянській владі за “завойовані свободи”. Деяка частина віруючих мала достатньо виражені антирадянські позиції. Розкол конфесії остаточно відбувся після VI з'їзду АСД (12-19 травня 1928 р., м. Москва), на якому під тиском влади було прийняте

рішення про повну військову повинність адвентистів. Потрібно зауважити, що, проводячи об'єднання протидіючих течій адвентистів в Радянському Союзі, вже у другій половині 70-х років, керівництво АСД мусило повернутися до історичних джерел розколу, однією з основних причин якого стало саме рішення щодо військової повинності. Дане рішення було визнане фатально помилковим, про що сучасне керівництво АСД зробило заяву в адвентистській газеті “Слово примирення”: не визнавати параграфу 14 з декларації з'їзду 1928 р.

Історія адвентистського руху свідчить, що саме невдовзі після прийнятої декларації (що, без сумніву, було зроблено з метою продовження відкритої євангелізації) частина адвентистів остаточно вийшла з організації АСД, утворивши нові угруповання. Так, у 1929 р. була сформована “Всеросійська унія вірних і вільних адвентистів сьомого дня” [12.-С.14], також суттєво поповнились кола адвентистів-реформістів.

Розкол значно збільшив еміграційні настрої в адвентистських колах. Сприяла цим настроям і зміна політики держави щодо свободи совісті. 1928 р. вже подавав ознаки наступу на релігію, який згодом став тотальним. Віддзеркалюючи зацікавленість певних адвентистських кіл, “Благовестник” публікує листи емігрантів-адвентистів, що прийшли нагодою з Аргентини та Уругваю, а також реемігрантів звідти. Журнал проводив думку, що, хоча вже проглядалося достатньо безрадісне майбутнє у войовничо-атеїстичній країні, потрібно неодноразово все зважити, перш, ніж поринути у далекі мандри, де ніхто не чекає. Редакція привертала увагу до гіркою досвіду братів та зауважувала: якщо кому дійсно потрібно емігрувати, то краще всього їхати до Сибіру або на Далекий Схід. У тексті також робилося посилання на всесоюзний журнал АСД “Голос істини” за 1927 р., де викладалися умови подібних міграцій.

Успіхи протестантських конфесій, зростання їх чисельності та ареалів розповсюдження, залучення до сфери їх інтересів дітей та молоді через численні організації (на зразок бапсомолу) підштовхнули державу до активних контрдії. Виступи партійних діячів, атеїстичні кампанії, книжки кінця 20-х років набувають помітних акцентів на засудження “сектантів”.

Відчувши короткочасний період ренесансу після повалення царизму, адвентисти, як і всі протестантські конфесії радянської України, протягом післяжовтневого десятиліття на собі випробували всю палітру змін державної політики. Спочатку (1924-1925 рр.) – толерантної, навіть схвальної як альтернативу могутності православної церкви. Потім – зваженої (1926-1927 рр.): “Коли ми закликаємо сектантів до спільної праці і побудови соціалізму, ми не ставимо їм умови кидати релігію. Ми їх не змушуємо, а переконуємо”, – роз'яснювали тогочасну державну політику партійні лідери. І продовжували далі: “У сектантстві ми маємо значний елемент селянства, який шукає виходу з релігійного світогляду. Але він зараз ще не знайшов справжньої лінії і поки “знаходить” її в сектантстві” [13.-С.228]. І, нарешті, різка переміна настроїв влади в 1928-1930 рр.: “Повага до сектантів, до їх “тверезої трудової діяльності”, до них як “бідняцьких і середняцьких елементів” – все це особливо сильно зараз заважає нашій боротьбі” [цит. за: 14.-С.6-7].

Розпочавши масований наступ на релігію, радянське керівництво огульно звинуватило всі протестантські церкви в контрреволюційній підіривній діяльності. Це давало “підстави” до жорстких санкцій. Життя конфесій було адміністровано владою. У 1929 р. всі громади отримали зобов'язання перереєструватися. Керівним органом їх ставала “двадцятка” активістів, яка мала право запрошувати священика за контрактом. Розпочались переслідування і репресії. Історія адвентистської церкви свідчить, що у 30-і роки майже 80% її активу загинуло мученицькою смертю.

Влада, як завжди, удавала демократію, проводячи партійні рішення спочатку як “глас народу”. 1 березня 1929 р. було видано циркуляр ВЦРПС №53 “Про посилення

антирелігійної пропаганди”, в якому наголошувалося на необхідності розширення ідейної боротьби з релігійним світоглядом: “У теперішній момент церква і різні релігійні секти служать прикриттям для антирадянської роботи”. Припинився ввіз літератури з-за кордону, завмерли всі друковані видання. Жоден протестантський чи взагалі релігійний журнал не побачив світу в 1929 р., конфесійна література стала практично нелегальною.

За свідченням адвентистів, коли в 20-і роки вільно видавалася релігійна література, багато хто думав, що так буде завжди. Тому лише деякі адвентисти підписувались на періодичну літературу, регулярно отримували і охайно підшивали її. Згодом, коли видавництво було зачинено і розпочалися сталінські репресії, старі підшивки журналів “Голос істини” і “Благовестник” передавались з рук в руки, “зачитувались майже до дірок”.

Постанова уряду РСФРР від 8 квітня 1929 р. “Про релігійні об’єднання” та відповідна редакція ст.4 Конституції УСРР (травень 1929 р.) остаточно заборонили релігійну пропаганду та місіонерство в країні Рад. З того часу офіційні періодичні видання адвентистів сьомого дня припинились на шістдесят років.

### Джерела та література

1. Парасей А.Ф., Жукалюк Н.А. Бедная, бросаемая бурей. – К., 1997.
2. Вельмін В. Сектанти і молодь. – Харків, 1930.
3. Постанови Першого Всеукраїнського з’їзду спілок безвірників. – Харків, 1928.
4. Благая весть. Орган Всесоюзного совета Церкви адвентистов сьомого дня.
5. Кто такие сектанти? / Под ред. К. Шперлинга. – Одесса, 1930.
6. Безвірник. Орган Центральної ради Спільки войовничих безвірників України.
7. Іванівський А. Сектантство і боротьба з ним. – Харків, 1930.
8. Комуніст. Орган ЦК КП(б)У.
9. Белов А.В. Адвентизм. – М., 1968.
10. Благовестник. Видання Всеукраїнського об’єднання Адвентистів сьомого дня.
11. Любашенко В.І. Історія протестантизму в Україні. – К., 1996.
12. Горський В.Л. Адвентизм: історія і сучасність. – К., 1987.
13. Ярославский Е.М. Как вести антирелигиозную пропаганду // Деятели Октября о религии и церкви. – М., 1968.
14. Єленський В.Є. Сучасний протестантизм: динаміка, процеси, тенденції. – К., 1989.

### SUMMARY

Through the analysis of the Blagovestnik, an Adventist journal, published in 1926-1928s, the author tries to show socio-political processes in Ukraine. Characteristic features of the journal’s founders as well as of its articles’ content, which were raising the most important theological questions, are given. The author traces back the tendencies of the development of the religious institutions and relations between state and church.

**Т.В. Грушова**

## УКРАЇНСЬКИЙ П’ЯТИДЕСЯТНИЦЬКИЙ РУХ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

П’ятидесятництво з’явилося в Україні в 20-х роках ХХ ст. Цей релігійний рух з часу появи не був єдиною течією, а складався з кількох напрямків. Проповідь нового віровчення знайшла благодатний ґрунт в українському релігійному середовищі, що було зумовлено наявністю протестантської традиції в Україні. З 1930-х років п’ятидесятницькі громади майже припинили легальне існування в СРСР. Провідні діячі